

ՀԱՐԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 24

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 7 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисть. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բայի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր քառեր 2 կոպեկ.

ՀԱՐԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 24

Կերակրի, սնկոտների 25-ին, Մոզմուս ս. Գեորգ եկեղեցում, նշանակված է,
պատարագից յետոյ, հոգեհանգիստ հանգուցեալ

ԵԳՕՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՊԱՊԻՍՕՎԻ

Համար, որի մասին նրա դուստր Եկատերինա Եղորովնա Եղորովնայի, նրա
քոյր Դատարիա Յովհաննիսեան Գուրգիւհան և նրա մօրաքոյր Կոյս Կոյսիանէ
Աննապարեան յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին: Պատարագը սկսվելու
է 10¹/₂ ժամին առաւօտեան:

1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պէտք է արմատախիլ անել. Կարեւոր ծրագիր.
—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՏՈՒԹԻՒՆ. Միմյանք Երմոլով Թիֆ-
լիսում. Պէտք է օգնել. Բանաստեղծների ժողով. Օ-
պերային ներկայացումները. Նամակ Երանից.
Ներքին լուրեր. —ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՏՈՒԹԻՒՆ. Սասուն.
Պարբերական մամուլը արևմուտքում. Նամակ Պարս-
կաստանից. Արտաքին լուրեր. —ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐՔԻՆ. —ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —ԲԱՆԱ-
ՍՏԱՆԻ ՆԵՐՔԻՆ. Եկատերինէ կայսրուհու արձանի բա-
ցումը.

ՊԵՏԻ Է ԱՐԱՍԱՍԻԻ ԱՆԵԼ

Մենք միանգամայն համարում ենք կու-
սակցական պայքարին, ինչպէս հա-
սարակական, նոյնպէս և քաղաքական աս-
պարէզներում, և միանգամայն դէմ ենք
այն միամիտ, անհիմն կարծիքին, թէ կու-
սակցութիւնը միասնական է հասարակական
գործերին, պատակաւորութիւն է դրոշմ, թշնա-
մութիւն է անբանութիւն:

Կուսակցական ոգին միասնակար, պառակ-
տող և լծանալով ինքնին սերմանող կարող է
լինել միայն այն դէպքում, եթէ նա չէ
բոլորում որ և է գաղափարից, երբ նա աշ-
քի առաջ ունի ոչ թէ որ և է հասարա-
կական իդէալ, որ և է մտաւոր յեղափո-
խութիւն, այլ մի խումբ մարդկանց, կամ
մի որ և է դասակարգի ներքին անհասկա-
նաշէրը: —Այդ ժամանակ դա այլ ևս կու-

սակցութիւն չէ, այլ մի «խաբար», որի
նպատակները կապված են լոկ անհատա-
րութիւնների հետ, որը, ժամանակին և
հասցեամբներին նայելով, փոխում է իր
հայեացքները և իր կարծիքները:

Եթէ մենք ընդունում ենք մտքերի, գա-
ղափարների, հայեացքների տարբերութիւ-
նը, պէտք է ընդունենք և այն ճշմարտու-
թիւնը, որ կուսակցութիւնը անհրաժեշտ
անհատափոխի մի արտայայտութիւն է, և
ոչ մի հասարակութիւն, ոչ մի ազգ, ոչ
մի գրականութիւն, եթէ նրա մէջ կան հա-
սարակական, կամ քաղաքական կենսւթ, մը-
տաւոր շարժում, չէ կարող արդեն կու-
սակցութիւնների կազմակերպութեան, կու-
սակցական պայքարների:

Տարբաբանութիւն, հայ հասարակութեան
մէջ դու կան (եղծաւորներ, նոյն իսկ ի դի-
օսաների մի ամբողջ խումբ, որոնք մի
կողմից եղբայրաբար հերքում են կուսակ-
ցութեան գաղափարը, համարում են
նրան վնասակար, իսկ միւս կողմից կու-
սակցական մարտը գաղափարը արատաւո-
րելով, կուսակցութիւնը դարձնում են
«խաբար» մի շարժում, աշխատելով
մոռնել ամեն տեղ, ոչ թէ միայն հասարա-
կական ասպարէզներում, այլ նոյն իսկ գրա-
րոցներին մէջ, այդ թափաչական կեդ-
րոցներում:

Եւ ահա այն եղբայրները, որոնք երբեմն
երբեմն թէ մամուլի մէջ, և թէ մամուլից

զուրա, կոտորակաւ արատաւորներ թափե-
լով, աշխատում են հաւատարմութիւն միաձու-
նելին, թէ կուսակցական ոգին ամեն բան
փչացնում է, նայն իսկ այդ եղբայրները
իրանց լոյս են տալիս կուսակցական ոգի
մոռնել այնտեղ, որտեղ չէ կարելի, կու-
սակցական ոգի գրգռել այնտեղ, որտեղ դա
արդեն չէ, —այն է գրգռողների մէջ:

Գրողները առաջին հիմնարկութիւնն են,
որտեղից հեռու պէտք է լինի որ և է կու-
սակցական շարժում, որովհետեւ այդ հիմ-
նարկութեան մէջ պահանջվում է ամենա-
քնքշւոր արդար, ոչ մի խտրութիւն չը
դնող վերաբերմունք դէպի բոլոր աշակերտ-
ները, դէպի ամբողջ հիմնարկութիւնը, որ-
տեղ կուսակցական ոգի մոռնել կը նշանա-
կէ տալով մանկավարժական ամենահիմ-
նական պահանջը, կը նշանակէ ուսումնա-
րանի խաղաղ յարկի տակ առաջ բերել
փոփոխի, աղմուկ, ատելութիւն, ներքին
խրատնջում:

Տարբաբանութիւն, այդ տարրական ճշմար-
տութիւնը վերջին տարիներս, մանաւանդ
այս վերջին տարին, չը գիտենք ինչ քա-
մու ազդեցութեան տակ, բոլորովին ոտի
տակ տրվից, և մենք ականատես ենք,
թէ ինչպէս կուսակցական, կամ աւելի լաւ
է ասել թափաչական ոգին մուտք
գործեց մեր գրողներից շատերի մէջ:

Մենք բողոքում ենք այդ անմիտ, այդ
միասնակար և նոյն իսկ վտանգաւոր ուղղու-
թեան դէմ, որին հետևում են այն մար-
դիկ, որոնք կուսակցական պայքարին դէմ
լինելով հասարակական ասպարէզում, չեն
ամաչում և այդ ոգին մոռնում են գրող-
ների մէջ, մատաղ սերնդի կրթութեան
հիմնարկութիւններում:

Մենք բողոքում ենք այդ միասնակար սիս-
տեմի դէմ, և պահանջում ենք արմատա-
խիլ անել այդ ոգին, որ արդէն սկսել է
մուտք գործել գրողների մէջ, առաջ
բերելով մի շարք անախորժ հետեւանքներ:

Կուսակցական պայքարի համար այլ աս-
պարէզ կայ: —Հասարակական կենսւթը,
մամուլը: Ով չնորք ունի և ոյժ, թող
գործէ այդ ասպարէզում:
Գրողը թափաչական կեդրոս, զօռն
նպատակների տեղ չէ:

ԿԱՐԵՆԻՐ ՄԵԼՈՐ

Երբ մեր երկրում անցնայ տարի անբեր-
րութիւն տեղի ունեցաւ, ամբողջ դաւառ-
ներ ամենաճանր գրութեան մէջ ընկան
նրանք պատրաստի պաշարներ չունէին, ո-
րոնցից կարողանային օգտվել: Նրանք զու-
մարներ չունէին յետ դցած, որոնցով կա-
րողանային ուսելու հաց և սերմացու
գներ:

Աւելի մեծ չափով, ամենաարտափելի
ձեով այդ նոյն գրութիւնը առաջ եկաւ
Ռուսաստանի ներքին նահանգներում երբ
տարի արանից առաջ, երբ հաղորատու
վերափոխի վրա տիրեց ստատիկ անբեր-
րութիւն և սով, որոնց ազդեցութիւնը
թուլացնելու համար պետութիւնը և հա-
սարակութեան բոլոր խաւերը ստիպված
էին հարկւրաւոր միջոցներ գոհել:

Այդ անբերրութեան տարին առաջին
հարցը, որ ամենք միմեանց տալիս էին,
այն էր, թէ ինչ գրութեան մէջ են գի-
շական շտեմարանն երբ և ո՞րչափ
հաց կայ ամբարված նրանց մէջ:
Պատասխանը ստատիկացնող յուսահա-
տական էր: Դաւանդանների անունները կային,
բայց նրանց մէջ չը կար ոչ մի պաշար, կամ
եթէ կար շատ քիչ քանակութեամբ և ամենա-
անբաւարար վիճակի մէջ: Այլ ևս ոչ էր արան
նրան մեղադրել, արան նրա զանցառու-
թիւններին վերադրել այդ մեծ զբաղաւոր-
թիւնը: Յանցանքը մեծ էր, ընդհանուր
Ամբողջ երկիրը, ամբողջ հասարակութիւնը
մեղաւոր էր:

Նաւանդ որ այդ միջոցներին Եկատերինէ II կայս-
րուհին դրադելով էր Ռուսաստանի ամայի տեղերը
մարդաբան կազմակերպ հարցով: Նոյն միջոցին
Ռուսաստանում գտնվում էր, հայոց առաջնորդու-
թեան պաշտօնով: Արդութեան Երկայնաքաղաղ
Յովսէփ արքայապետը, որը այդ գործին բա-
ւական նպատակ էր, և իշխան Պատմիկը, իրան
աջակից ունենալով դրան, յանձնում է կոմս Բա-
ղուստիմոն կարգադրութիւններ անելու՝ հայերի
Ռուսաստան գաղթելու համար:

Հայերը ստանալով կայսրուհուց համաձայնու-
թիւն, անմիջապէս տեղափոխվում են Ռուսաս-
տան. մի մասը բնակութիւն է հաստատում Բե-
սարաբիայի նահանգում՝ հիմնելով Գրիգորիպո-
լիս քաղաքը, իսկ միւս մասը՝ Գոմ գետի ափե-
րում, մի բարձրաւանդակի վրա, ուր 1779 թ-ին
Նոր-Նախիջևան քաղաքի հիմն են դնում և այդ
քաղաքը իր հինգ գիւղերով հայերին է յանձնվում,
մի քանի արտօնութիւնների հետ միասին:

Այնուհետեւ կայսրուհին ամեն կողմից նպաս-
տեք է տալիս դրանց վիճակը բարելաւելու համար և
ինքը անձամբ գալիս է տեսնելու այդ նոր բնա-
կութիւն հաստատած տեղը:

Ահա մի պատմական համառօտ ակնարկ, որից
պարզ երևում է, թէ ինչու արձանի պատուան-
դանի երեսի վրա դրած է Եկատերինայի հայերից-
Եկատերինէ II կայսրուհուն և ինչ է այդ խոս-
քերի շարժառիթը: Նոր-Նախիջևանի հայ կոթ-
նիան, հարեւր տարի անցնելուց յետոյ, դուրս ա-
ւելի յարմար կեդրով չէր կարող արտայայտել իր
յարգանքը, եթէ ոչ մի այդպիսի արձան կանդ-
նեցնելով, որի բացումը տեղի ունեցաւ սեպտեմ-
բերի 18-ին:

Հ. Վարդանան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵԿԱՏԵՐԻՆԷ ԿԱՅԱՐԱՆՈՒ ԱՐԶԱՆԻ ԲԱՅՈՒՐԸ

Սեպտեմբերի 18-ին, Նոր-Նախիջևանում, հա-
ղաւոր կերպով տեղի ունեցաւ Եկատերինէ II
կայսրուհու արձանի բացումը և Ալեքսանդր II
կայսրի զանախանային թագաւորութեան յիշա-
տակին կոթող կանգնեցնելը:

Վերջին կանգնեցում է քաղաքային այգում,
որ և այդ անունով կոչվում է Ալեքսանդրեան:
Կոթողը պատրաստված է գրանիտից, ունի
մոտաւորապէս երեք սաժիկ բարձրութիւն և գա-
ղաթին զրկված է երկվիսեան արձիւր: Պատուան-
դանի մի երեսի վրա գրված է ռուսերէն «Ալեք-
սանդր II կայսր XXV թագաւորութեան յիշա-
տակին» — Նախիջևանի հայ հասարակութիւնից: Իսկ
պատուանդանի շուրջը կանգնեցրած են մի քանի
տաշած քարեր, որոնք միացած են միմեանց հետ
երկաթեայ շղթաներով: Առհասարակ կոթողը,
որի վրա ծախված է 10.000 ռուբլի, իր շի-
նուածքով բաւական լաւ տպւորութիւն է թող-
նում:

Եկատերինէ կայսրուհու արձանը կանգնեցրած
է ս. Լուսաւորէջ եկեղեցու հանգույ, «Գոստին-
նայա» հրապարակի վրա. դա ներկայացնում է
Եկատերինէ II թագուհու պատկերը, թագը գլը-
լին, ուսից անցրած ասպետական ժապաւէնը,
ձախ ձեռքում բռնած հրովարտակը, իսկ աջը
ձգած, նայում է դէպի հարաւ: Արձանը պատ-
րաստած է սև բրոնզից և զրկված է գրանիտային
պատուանդանի վրա, որը շրջապատված է ցան-
կապատով, չորս կողմն էլ լապտերներ: Պա-

տուանդանի հարաւ նայող երեսի վրա գրված է
ռուսերէն ոսկեգոծ տառերով «Եկատերինէ երկ-
րորդ կայսրուհուն» — երանապարտ հարկից: Իսկ
միւս երեսում «Ալեքսանդր III կայսր թագաւորու-
թեան ժամանակ», 1893 թ-ը, աջ կողմի երեսի
վրա Արդութեան Երկայնաքաղաղ Յովսէփ արքե-
պիսկոպոսի բարեկէֆ կրօնադարձը, իսկ ձախ
կողմի երեսի վրա Նախիջևանի զինադրոշմ և
քաղաքի հիմնադրութեան թիւը՝ 1779: Արձանի
վրա ծախված է մոտաւորապէս 30.000 ռուբլի:

Բացման հանգիսին ներկայ էր մեծ բազմու-
թիւն, թէ Նոր-Նախիջևանի և թէ Բոստովի հայ
և ռուս հասարակութիւնից: Ներկայ էին շրջանի
կառավարիչը և ուրիշ բարձրաստիճան անձինք,
հոգեւոր գործիչ ուսուցիչները իրանց աշակերտ-
ներով: Մոտ ժամը 10-ին, պատարագից յետոյ,
տեղի ունեցան ծիսակատարութիւնները:

Աւելորդ չենք համարում մի համառօտ ակ-
նարկ գցելու արձանի պատմական նշանակու-
թեան վրա, որը, մեր կարծիքով, հետաքրքիր է
ամեն մի հայի համար:

Այն օրից, երբ մանկական տարրը բուն է
դնում մեր հայրենիքում, և հասցնում է իր
կործանիչ հարուածները մեր ժողովրդին, այդ օր-
վանից հայ ժողովուրդը սկսում է գաղթել դէպի Եւ-
րոպայի զանազան երկրները՝ Լեհաստան, Մոլդա-
վիա, Ռուսաստան, և այլն: Տասնեակներով դարձնում
թափառները տիրելով Հայաստանին, իրանց հետ
տանում են բազմաթիւ հայ գաղթականներ և
բնակեցնում վայելի ափերում գտնված զանա-
զան քաղաքներում: Հայերը իրանց ընդունակու-
թիւններով բաւական օգնութիւններ են հասց-
նում թափառներին, բայց իրանց հաւատարմու-
թեան փոխարէն, զրկանքներ են կրում: Այդ
բռնութիւններից աղաւթելու համար հայերը զի-

Типографія Канцел. Главнагонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. кав.